

Vívmányok a gyakorlatban

„Az Alkotmánybíróság felelőssége ebben az új helyzetben rendkívüli, mondhatni történelmi”¹

Azzal, hogy az Alaptörvény ablakot nyit közjogunk történeti dimenziói felé, új távlatokat kapott a jogértelmezés, ami lehetőség, de kockázatokat rejtő kihívás is egyben. Az R) cikk (3) bekezdése az alkotmányértelmezés egyik eszközeként jelöli meg a történeti alkotmány vívmányait, ezáltal olyan kategóriát emel alaptörvényi szintre, amelynek sem elméleti tartalma, sem gyakorlati alkalmazhatósága mindeddig nem tisztázott.

Magunk több ízben tettünk már kísérletet egy munkafogalom, és a mögötte álló elméleti rendszer kidolgozására.² Álláspontunk szerint a történeti alkotmány vívmányának fogalma általános szinten a következő: az a jogfolytonos történeti alkotmány alapján keletkezett jogforrás, amelynek az Alaptörvénnyel való releváns kapcsolata kimutatható; létezik olyan értelmezése, amely nem ellentétes a jogállami értékekkel; beilleszthető napjaink interpretációs kereteibe. Ezen kívül természetesen számos más tudományos nézőpont is létezik, amelyek a teljes elutasítástól³ a részleges elfogadásig⁴ széles skálán mozognak. Noha egységes koncepció az Alkotmánybíróság gyakorlatában jelenleg nem tapintható ki, az említett folyamat nem hagyhatta érintetlenül a testület munkáját sem. A következőkben azt vizsgáljuk, hogyan jelent meg az elmúlt két év során az Alkotmánybíróság gyakorlatában a történeti alkotmány vívmányaira való hivatkozás. Holt betűje lesz-e az Alaptörvénynek az R) cikk (3) bekezdése⁵, vagy szervesen beépül az alkotmányos kultúrába? S ha utóbbi valósul meg, nem válik-e annak alkalmazása visszaélések táptalajává?

*

¹ 33/2012. (VII. 17.) AB határozat, Indokolás [80] (előadó alkotmánybíró: Paczolay Péter). Az Alkotmánybíróság 2012. január 1-je után kelt határozatainak hivatkozási rendszere a párhuzamos indokolásokat és a különvéleményeket egységesen az indokolás részeként hivatkozta. Úgy véljük azonban, hogy témánk szempontjából érdekes lehet az egyes párhuzamos indokolásokat és különvéleményeket jegyző alkotmánybírák megnevezése, így ezt a hivatkozás után, zárójelben tesszük meg. Amennyiben a határozat többségi álláspont által elfogadott indokolására hivatkozunk, ugyanígy jelöljük az előadó alkotmánybírárt.

² Milánkovich András – Szentgáli-Tóth Boldizsár: A magyar történeti alkotmány értelmezése. A közjogi átalakulás és a történeti alkotmány. *Jogtörténeti tanulmányok* 2005 (16. évf.) 2. sz. 34-37. o.; Milánkovich András – Szentgáli-Tóth Boldizsár: Díszítő elem, vagy új értelmezési távlatok? A magyar közjog történeti dimenziója az Alaptörvény tükrében. In: Tudományos diákköri dolgozatok 2013. I. kötet. ELTE Bibó István Szakkollégium, Budapest, 2013. 89-118. o.

³ Pl. Sente Zoltán: A historizáló alkotmányozás problémái – a történeti alkotmány és a Szent Korona az új Alaptörvényben. *Közjogi Szemle*, 2011 (3. évf.) 3. sz. 1-13. o.

⁴ Rixer Ádám: A történeti alkotmány lehetséges jelentéstartalmai. jesz.ajk.elte.hu/rixer47.html (Utolsó elérés: 2013. 10. 30.)

⁵ Sente: i.m. 10. o.

Elméleti megfontolások

A történeti előzményekre való visszautalás a korábbi alkotmányértelmezés során sem ismeretlen jelenség: leggyakrabban Kukorelli István élt alkotmánybíróként ezzel a módszerrel.⁶ A változás abban ragadható meg, hogy 2012 elejétől folyamatosan növekszik az ilyen irányú utalások száma. Jól jelzi a folyamat kezdeti stádiumát, hogy a történeti alkotmány vívmányait kevésbé a határozatok indokolásai, inkább az ezekhez fűzött különvélemények említik. Vitathatatlan azonban, hogy az Alkotmánybíróság mint testület, illetve az egyes alkotmánybírák is felismerték a probléma súlyát, így az időről időre szerephez jut az alkotmányjogi érvelésekben.

A testület kezdeti attitűdjét a probléma megfogalmazása, valamint egy későbbi megoldás kidolgozásának igénye fémjelzi.⁷ A történeti alkotmány vívmányait nevesítő első alkotmánybíróági határozat {a bírák kötelező nyugdíjazásának ügyében született 33/2012. (VII. 17.) AB határozat, Indokolás [74]} alapvető jelentőségű megállapításokat tett, amikor egyrészt szétválasztotta a történeti alkotmányt és a történeti alkotmány vívmányait, másrészt kimondta, hogy a vívmányok körét az Alkotmánybíróságnak kell meghatározni. (E tételt utóbb Szalay Péter alkotmánybíró egy [különvéleménye](#) is megerősítette.) A határozathoz fűzött egyik különvélemény felvetette egy, a problémával foglalkozó külön elméleti tematikus ülés megtartását is.⁸

Az egyik markánsan kirajzolódó megközelítés nem a vívmány-fogalom definiálására törekszik, hanem azt próbálja lehatárolni, hogy mi az, ami biztosan nem tartozhat a történeti alkotmány vívmányai közé. Ez az érvelések háttérében érzékelhető felfogás illeszkedik az Alkotmánybíróság fent ismertetett tapogatózó hozzáállásához. Az Operaház gazdasági viszonyairól szóló jelentés kiadása tárgyában született 21/2013. (VII. 19.) AB határozat jó példa a távolságtartó értelmezésre: a vívmányok keletkezése lehetséges időszakának kijelölésekor csupán a „hagyományos értelemben vett” történeti alkotmány végpontját rögzíti, ám az esetleges, tradicionálisnak nem tekinthető értelmezésekről hallgat.⁹

Ezzel elérkeztünk az egyik legvitatottabb kérdéshez: a történeti alkotmány időbeli kereteinek megállapításához. Abban szinte teljes egyetértés mutatkozik, hogy a történeti alkotmányfejlődés végpontja az 1949-es kartális alkotmány elfogadása volt.¹⁰ E tekintetben Juhász Imre álláspontját érdemes még említeni, amely nyitva hagyja annak lehetőséget, hogy

⁶ Pl. 18/2004. (V. 25.) AB határozat, ABH 2004, 303.

⁷ Pl. 3062/2012. (VII. 26.) AB határozat, Indokolás [195] (Pokol Béla alkotmánybíró különvéleménye) „A történeti alkotmány vívmányai, mint értelmezési alapok még a jövőben kibontandó feladatot jelentenek az Alkotmánybíróság számára [...]”

⁸ 33/2012. (VII. 17.) AB határozat, Indokolás [156] (Pokol Béla alkotmánybíró különvéleménye). Ugyanezt szorgalmazza még: Pokol Béla: Értelmi konkretizálás: az Alaptörvény alkotmánybíróági értelmezésének vitái. *Jogelméleti Szemle*, 2013 (13. évf.) 3. sz. 81. o.

⁹ 21/2013. (VII. 19.) AB határozat, Indokolás [29] (előadó alkotmánybíró: Stumpf István)

¹⁰ 21/2013. (VII. 19.) AB határozat, Indokolás [29] (előadó alkotmánybíró: Stumpf István); 45/2012. (XII. 29.) AB határozat, Indokolás [268] (Szívós Mária alkotmánybíró különvéleménye)

a kartális alkotmány és annak módosításai is a történeti alkotmány vívmányainak részét képezhessék (bár ezt nem állítja), továbbá az 1990 és 2012 között keletkezett, az Alaptörvény negyedik módosításával¹¹ hatályon kívül helyezett alkotmánybírósági határozatokat vívmányként értékeli.¹² E megállapítás gyakorlati jelentőségét mérsékli, hogy a testület már korábban kimondta, hogy megfelelően indokolt esetben az Alkotmánybíróság korábbi határozatai felhasználhatók az érvelésekben.¹³ Véleményünk szerint a „történeti alkotmány” mint olyan, önálló jogi tartalommal rendelkező fogalom, amelynek „történeti” jelzője nem egyszerűen a múltbéli jellegre utal. Az Alaptörvény hatálybalépését megelőzően keletkezett alkotmánybírósági határozatok ezért – a bevezetésben ismertetett definíciót alapul véve – nem képezhetik a történeti alkotmány vívmányait, hiszen azok nem a jogfolytonos magyar történeti alkotmány, hanem a kartális alkotmány korszakában és alapján keletkeztek.

Pokol Béla egyedi koncepciót vázol fel: nem konkrét időpontot ad meg, hanem a jogfejlődés egy szakaszához kapcsolja az Alaptörvény rendszerében értelmezhető történeti alkotmány végét. E mozzanat az írott jog megjelenése, amely véleménye szerint már nem viseli magán a történeti alkotmány alapvető jellegzetességeit, így kívül esik a vívmányok lehetséges körén.¹⁴ Érzékelhető az is, hogy azok a történelmi korszakok, amelyekben a jogfolytonos történeti alkotmány felfüggesztésre került (például a Tanácsköztársaság, vagy a Szálasi-rezsim), mindeddig reflektálatlanul maradtak az alkotmánybírák vizsgálódásaiban és értelmezésében.

A fentebb vázolt gondolatmenetek a probléma elméleti vizsgálatán alapulnak; céljuk általános jelleggel alkalmazható tételek megfogalmazása.

Gyakorlati megközelítések

A másik lehetséges módszer a gyakorlat felől közelít, konkrét helyzeteket kezel, éppen ezért kevésbé általános jellegű. Az e megoldást választó alkotmánybírák felsorolás-szerűen adják meg az egyes ügyek szempontjából relevánsnak vélt múltbéli joganyagot, így kutatva a vívmányok után. Az ilyen kiemeléseknek is két további szintje ismert eddig: egymás mellett jelent meg a normák egy körülírt csoportjának nevesítése (pl. „a polgári átalakulást konstituáló törvények” a történeti alkotmány részei), majd e körből egyes jogszabályok (pl. a bírói hatalom gyakorlásáról szóló 1869:IV. tc.) és elvek kiragadása.¹⁵ Itt ismét a korábban említett, puhatolódzó állásponttal szembesülünk: ezek a taxatív listák csupán részlegesek és nem merészkednek túl az Alaptörvény hatályos szövegéből egyébként is levezethető normatartalmon. Inkább arra szolgálnak, hogy a más értelmezési eszközök segítségével

¹¹ Magyarország Alaptörvénye, Záró és egyes rendelkezések, 5. pont

¹² 21/2013. (VII. 19.) AB határozat, Indokolás [79], [81] (Juhász Imre alkotmánybíró különvéleménye)

¹³ 13/2013. (VI. 17.) AB határozat, Indokolás [33] (előadó alkotmánybíró: Szalay Péter)

¹⁴ 28/2013. (X. 9.) AB határozat, Indokolás [45] (Pokol Béla alkotmánybíró különvéleménye)

¹⁵ 33/2012. (VII. 17.) AB határozat, Indokolás [75]-[76] (előadó alkotmánybíró: Paczolay Péter)

levezetett eredményt történeti oldalról támasszák alá. A bírák korhatár előtti nyugdíjazásáról szóló alkotmánybíróági határozat indokolása leszögezi: „[a] bírói függetlenség elve, ennek elemeivel együtt, minden kétséget kizáróan vívmány. Az Alkotmánybíróóság ezért megállapítja, hogy a bírói függetlenség és az ebből eredő elmozdíthatatlanság elve nemcsak az Alaptörvény tételes szabálya, hanem a történeti alkotmány vívmányai közé is tartozik.”¹⁶

Ezt az értelmezést megerősíti Szalay Péter már idézett különvéleménye, amely részletesen vezeti le, hogy „a történeti alkotmány vívmányának kell tekinteni azokat a szabályokat, amelyek a bírói függetlenség jogintézményét hazánkban bevezették, illetve szabályozták.”**LÁBJEGYZET!** E szabályok közül szintén az 1869. évi IV. törvénycikket emeli ki, fontos azonban rögzítenünk, hogy a megfogalmazás („azokat a szabályokat, amelyek”) nem zárja ki, hogy a bírói függetlenség körében más jogi normák is a történeti alkotmány vívmányát képezhessék. E megállapítás ahhoz az elméleti kérdéshez vezet, hogy azonos tárgykörben lehetséges-e a történeti alkotmány több vívmányának párhuzamos létezése. A különvélemény igenlő választ ad, amellyel magunk is egyetértünk, hiszen a „történeti alkotmány” egy olyan időszakot (is) jelöl, amelyben azonos életviszonyokat számos különböző jogi norma is rendezhetett, ezek vívmány-jellege pedig külön-külön, önállóan értékelendő. A különvélemény hiányolja a határozatból „a történeti alkotmány fentiekben ismertetett, a jelen ügygel közvetlen összefüggésbe hozható, máig időtálló vívmányára” való hivatkozást, amelyet az érvanyagot erősítő elemnek tekint.

Érdemes kiemelni a Balsai István által jegyzett határozatok némelyikében (például [itt](#)) felbukkanó törekvést, amely az indokolás tartalmi részét azzal kezdi, hogy az R) cikk (3) bekezdéséből származó értelmezési kötelezettségének eleget téve vizsgál bizonyos szempontokat. Nem minden, hasonló bevezetést tartalmazó indokolásban található végül történeti elemzés, de például a vádelv alkotmányos jelentőségének ismertetésével kezdő [indokolás](#) a bünvádi perrendtartásról szóló 1896:XXXIII. törvénycikk bizonyos normáit gyakorlatilag vívmányként értékeli azzal, hogy kimondja a vádelv alapvető, garanciális jelentőségét és közvetlen kapcsolatát az Alaptörvénnyel.

Fellelhető olyan határozati indokolás is, amely egy konkrét jogterület (az öröklési jog) történeti fejlődését vázolja fel, az R) cikk (3) bekezdésére való külön hivatkozás nélkül.¹⁷ Ez

¹⁶ 33/2012. (VII. 17.) AB határozat, Indokolás [80] (előadó alkotmánybíró: Paczolay Péter) A bírói függetlenség elve tekinthető tehát a történeti alkotmány Alkotmánybíróóság által először megnevezett vívmányának. Az elvre azóta más határozatában is hivatkozott a testület. 25/2013. (X. 4.) AB határozat, Indokolás [26] (előadó alkotmánybíró: Balsai István)

¹⁷ 43/2012. (XII. 20.) AB határozat, Indokolás [49] (előadó alkotmánybíró: Szalay Péter)

utóbbi két döntés eljárása közel áll azokhoz az intézménytörténeti áttekintésekhez, amelyek szórványosan a 2012-t megelőző alkotmánybíróági határozatok érveléseiben is megfigyelhetők.

Összegzés

Bármely ismertetett módszert is tekintjük, elmondható, hogy egyelőre egyik sem tárja föl a probléma gyökerét, csupán részletkérdések vizsgálatába bocsátkozik, ezért a válaszok sem lehetnek teljes körűek. Ennek oka részben az eltelt idő rövideje, részben a probléma újszerűsége.

Összességében megállapítható, hogy az elmúlt nem egészen két év alatt az Alkotmánybíróság több előremutató, a téma szempontjából alapvető lépést tett. Ilyen például a történeti alkotmány és a történeti alkotmány vívmányainak fogalmi elválasztása. Öröndetes, hogy a vita a testületen belül is folyamatosan jelen van, de egy majdani, átfogó koncepció kontúrjai jelenleg még nem azonosíthatók. Az Alkotmánybíróság határozataiban eddig megjelent álláspontok széttartóak, belőlük nem rajzolódik ki egységesnek tekinthető dogmatika. Érdemes azonban hangsúlyozni, hogy a testület nem is határolta be magát az R) cikk (3) bekezdésének későbbi alkalmazását illetően, így a kérdés továbbra is minden irányban nyitott. Álláspontunk szerint a vizsgált megközelítések szintetizálása volna célszerű, amely egy kellően objektív, mégis rugalmas értelmezési keret kimunkálásához vezethet; egy ilyen rendszer mintáját pedig az alapjogi bíróságok gyakorlatában bevett tesztek szolgáltatathatják.

Felhasznált irodalom:

Milánkovich András – Szentgáli-Tóth Boldizsár: A magyar történeti alkotmány értelmezése. A közjogi átalakulás és a történeti alkotmány. Joghistoria 2005 (16. évf.) 2. sz. 34-37. o.;

Milánkovich András – Szentgáli-Tóth Boldizsár: Díszítő elem, vagy új értelmezési távlatok? A magyar közjog történeti dimenziója az Alaptörvény tükrében. In: Tudományos diákköri dolgozatok 2013. I. kötet. ELTE Bibó István Szakkollégium, Budapest, 2013. 89-118. o.

Pokol Béla: Értelmi konkretizálás: az Alaptörvény alkotmánybíróági értelmezésének vitái. Jogelméleti Szemle, 2013 (13. évf.) 3. sz. 81. o.

Rixer Ádám: A történeti alkotmány lehetséges jelentéstartalmai. jesz.ajk.elte.hu/rixer47.html
(Utolsó elérés: 2013. 10. 30.)

Szente Zoltán: A historizáló alkotmányozás problémái – a történeti alkotmány és a Szent Korona az új Alaptörvényben. *Közjogi Szemle*, 2011 (3. évf.) 3. sz. 1-13. o.